

Het Namenmonument kritisch bekeken,

Als bouwkundige, gepensioneerd architect en omwonende geef ik hierbij een visie op het namenmonument die volgens mij nog ontbreekt in de discussie.

Het Namenmonument is op initiatief van het Auschwitzcomité door Daniel Libeskind ontworpen, gelokaliseerd in het Wertheimpark. Het monument draagt 102.000 namen van Nederlands/ joodse slachtoffers en 202 Sinti en Roma. De lokatie is vlakbij het bestaande Auschwitzmonument van Jan Wolkers.

Er is vanuit omwonenden veel kritiek op de plaatskeuze van dit omvangrijke werk in het Wertheimpark, een klein groengebied vlakbij de Amsterdamse Hortus. Deze plek schijnt door Libeskind aangewezen te zijn.

In deze beschouwing gaat het mij niet zozeer om de plaatsing, er worden immers alternatieve plaatsmogelijkheden genoemd. Maar tot nog toe wordt er weinig gereflecteerd op de intrinsieke consequenties van juist dit ontwerp. Daarbij ga ik uit van het schetsontwerp en de vrij summiere omschrijving van de ontwerper.

In de eerste plaats is het praktisch onmogelijk de ruim 100.000 namen te lezen, de keus om ze toch af te beelden is dus ingegeven door een behoefte aan een eenopeen representatie, in tegenstelling tot een symbolische ('de' slachtoffers van de holocaust). Door de namen op een soort van leeshoogte af te beelden ontstaat zo vanzelf een lengte muur met een vast aantal namen 'per strekkende meter'. Dit levert een pad op dat bij globale meting ongeveer 300 meter lang is. Als je langzaam loopt zonder te lezen, heb je dit pad in een kwartier gelopen. Als je zo nu en dan een minuut stilstaat duurt het misschien een half uur. Omdat dit natuurlijk een dodelijk saai gegeven is, heeft de ontwerper heel veel variatie aangebracht door hoge en lage muren af te wisselen en niveaoverschillen aan te brengen waarbij men zelfs tot een meter onder het maaiveld zakt. Daarbij is het pad gewikkeld tot een soort labyrinth, waarbij men weliswaar niet verdwaalt, maar waar men doorheen móét. Alleen in het deel direct na de ingang en aan het eind is een dubbel pad waar men een stuk zou kunnen overslaan, maar waardoor er ook een stuk 'dubbel' gelopen moet worden als men op zoek is naar een bepaalde naam. De 'ingang' is nabij het monument van Wolkers, de 'uitgang' komt uit op het pad langs het water. Dit pad is nu een vrij populaire groene oever. Wil men niet teruglopen door het labyrinth, dan wordt dit pad gebruikt om de rondgang af te maken.

Het geheel is gericht op beweging, er is als het ware een bewegingsdwang ingebouwd als onderdeel van de ervaring. Er is de boodschap: dit is 100.000, zo voelt dat. Het vreemde is, dat er vlakbij, in de Hollandse Schouwburg, al een holocaustmonument is, voor de Amsterdamse joden, waarvan in de oorlog ongeveer 60.000 omkwamen. Daar zijn ook familienamen afgebeeld. Libeskinds monument is dus bedoeld om ook de overige joodse slachtoffers en een paarhonderd Roma en Sinti te herdenken uit geheel Nederland.

Ik heb het monument een labyrinth genoemd, hoewel het ruimtelijk een gevouwen tunnel zonder

dak is. Als het een dak had zou het een gebouw zijn, een gebouw bestaande uit een lange gang, met een ingang en een uitgang. Die fungeren ten opzichte van elkaar als nooduitgang, wie in het midden is kan er alleen uit door ruim 100 meter af te leggen in één van beide richtingen. Ik kan me niet voorstellen dat een dergelijk gebouw de toestemming van de brandweer zou krijgen, maar zonder het dak gelden kennelijk andere normen. Er zal natuurlijk ook geen brand uitbreken. De prenten van de ontwerper tonen overwegend jonge mensen, kinderen en een enkel aangelijnd hondje, die niet plotseling onwel worden en hun plas en poep kunnen ophouden. Het is mooi weer, geen regen, hagel of naderend onweer, er zijn geen agressieve mensen, of zelfs terroristen. Er wordt kennelijk niet gerekend op een situatie waarbij mensen zich bedreigd voelen en snel willen vluchten, of zich verdekt willen opstellen. Dat is uitermate curieus, zelfs al zou het hier geen politiek beladen monument betreffen. Daarbij rekent men (volgens de website) op een bezoekersaantal van 250.000 per jaar, wat voor elk museum een jaloersmakend aantal is. Een gemiddelde over 360 dagen levert een kleine 700 mensen per dag op, als we aannemen dat de concentratie zich op de typische herdenkingsmaanden richt dan levert dit waarschijnlijk tot 2000 mensen op die zich in een bestek van plm. 10 uur in of om het monument bevinden. En dat voor een monument zonder bewaking, zonder voorzieningen? Of is er sprake van een geheim plan?

Wie het namenmonument betreedt begeeft zich in een kwetsbare positie, dat mag duidelijk zijn. Men bevindt zich samen met honderden andere mensen in taps toelopende gangen zonder enig overzicht. Daarbij hangt er nog een enorm vraagteken bij het door de ontwerper benadrukte 'pad van licht'. Dat houdt in dat in het donker het pad wordt verlicht door lage lampen. Dat is waarschijnlijk prachtig, maar roept wel vragen op. Zijn in die situatie de namen nog te lezen? Kan men de gezichten van tegemoetkomende mensen nog onderscheiden? Blijft het monument 's-nachts ook open? (het park sluit nu wel). Alle informatie wordt nu met een positief aplomb gebracht, alsof we in de jaren vijftig van de vorige eeuw zijn beland en het over de nieuwe tuinsteden gaat.

Er is nog een kwetsbaarheid en dat betreft het monument zelf. Er is gekozen voor een uitvoering in beton, waarin de namen worden 'gegraveerd'. Gaat het hier om de verdiepte variant van graveren, zoals bij grafstenen van harde natuursteen, of een oppervlakkige, waarbij het alleen de toplaag betreft? Hoe kwetsbaar zijn de schuine bovenkanten, zijn de scherpe hoeken beschermd? Wordt er rekening gehouden met graffiti, met bekrassing? Met aantasting door het weer? Er worden nog steeds periodiek joodse begraafplaatsen (die nooit geruimd mogen worden) gevandaliseerd. Beton is bovendien een oneigenlijk materiaal in Amsterdam en zeker in deze context.

Er is tenslotte nog een ernstig bezwaar tegen deze uitvoering; het educatieve gehalte is gelijk aan nul. Voor de gemiddelde schoolklas is er niets te beleven, behalve het elkaar achterna zitten door de gangen.

Het namenmonument, kortom, wordt niet alleen losgelaten in het Wertheimparkje, maar ook in een wereld die niet meer bestaat en waarschijnlijk ook nooit bestaan heeft. Het is beschamend dat klinkende namen zich identificeren met dit initiatief zonder één kritische opmerking.

En dat terwijl een goede oplossing in het digitale tijdperk zo voor de hand ligt. Een databestand met gegevens als naam, levensloop, foto's en dergelijke is voldoende. In een afgesloten complex, een grote zaal, bevinden zich tientallen schermen waarop 'at random' mensen uit het databestand

worden getoond, met alle gegevens die er van hen zijn, zelfs hun stemmen, hun werken etc. Daarbij kan men op elk scherm mensen oproepen naar eigen keuze, op naam maar ook op leeftijd etc. In een gebouw, dus, met toiletten, toegangscontrole en toezicht.

Een digitale versie van een namenregister biedt daarbij eindeloos mogelijkheden tot aanpassing en uitbreiding. Het zou een enorm, levend archief zijn.

Zonder aan de zonder twijfel pure motieven van de initiatiefnemers en de donateurs afbreuk te doen wil ik hier een oproep doen zich nog eens te bezinnen over de noodzaak van dit monument. Het mag niet alleen niet in het Wertheimpark komen, het mag nergens komen. Als het gaat om de herinnering aan holocaust "levend" te houden dan verdient dat meer dan een (straks) versleten betonnen naambord met weliswaar veel namen maar met niets anders dan die hoeveelheid om indruk te maken.

Harmjan Snijder, 29 juni 2014